

JSW

www.jsw-online.nl

Jeugd in School en Wereld

Vakblad voor het basisonderwijs,
speciaal onderwijs en opleiding

Vroege start met Engels!

Effectieve onderwijstijdverlenging

Seksuele opvoeding: do's en don'ts

Meer over handellingsgericht werken

Vragen over handelingsgericht werken (2)

Benut positieve aspecten

In dit artikel worden vragen uit de praktijk belicht, met zeven uitgangspunten van HGW als kapstok. Een vorig artikel (JSW, januari 2014) ging over 'doelgericht werken', 'wisselwerking/afstemming', 'onderwijsbehoeften' en 'de leerkracht doet ertoe'. Dit artikel gaat over de andere drie uitgangspunten van HGW: positieve aspecten, constructieve samenwerking en systematiek.

Simone van Dijk is als trainer, coach en onderwijsadviseur verbonden aan Inschool en OOG onderwijs en jeugd, en als docent aan de post-HBO-opleiding tot Intern Begeleider van de Inschool Academie

Noëlle Pameijer is als school- en kinderpsycholoog werkzaam in samenwerkingsverband Annie M.G. Schmidt

Vraag tien leerkrachten handelingsgericht werken (HGW) te omschrijven en je krijgt tien verschillende antwoorden', zo stelden we in het eerste gedeelte van deze HGW-serie. Om het geheugen op te frissen herhalen we de definitie die wij hanteren (Pameijer, e.a., 2009):

HGW is een werkwijze waarbij het schoolteam werkt volgens zeven uitgangspunten. Het concreetiseert passend onderwijs en doeltreffende leerbegeleiding, zodat je beter kunt omgaan met de overeenkomsten en verschillen in je groep. HGW beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding van alle leerlingen te verbeteren.

Positieve aspecten

HGW: aandacht voor positieve aspecten beschermt ons tegen een te negatief beeld van een situatie en biedt aanknopingspunten voor de aanpak.

'Bij HGW mogen we alleen positieve dingen zeggen, hoe zit het dan met stoornissen?'

Dat een leerling ADHD heeft, is dat een bevestiging van dat 'dit kind inderdaad druk is en dat er dus weinig aan te doen is' of geeft het je juist houvast om je aanpak beter af te stemmen op wat dit kind nodig heeft om succesvol te leren? Bij HGW is zo'n label een vertrekpunt. Je betreft het bij het formuleren van hoge maar reële doelen en onderwijsbehoeften. Een label blijkt echter lang niet altijd nodig, want heel erg druk, impulsief en afleidbaar óf ADHD: de aanpak is in grote lijnen hetzelfde. Dat geldt ook voor ernstige lees-/rekenproblemen of dyslexie/dyscalculie. Bovendien is dat wat deze leerlingen nodig hebben vaak goed voor meer leerlingen in de groep. Blijf dus niet te lang hangen in de stoornis of wat het ergste probleem is (de vieze kleren van een leerling, dat ouders weer niet op gesprek zijn gekomen of dat de leerling vaak te laat komt?), maar zoek naar de kansen. Deze zijn hard

Human Touch Photo

nodig, bijvoorbeeld om je relatie met de leerling te verbeteren, een hele effectieve interventie, zo weten we uit onderzoek (Hattie, 2009). Als leerkracht doe jij er juist voor de kwetsbare leerlingen toe. Jij kan voor hen het verschil maken!

Een voorbeeld: een leerkracht van groep 6 vertelt over een jongetje met ADHD dat steeds door zijn instructie heen roept. Dit storende gedrag wil hij veranderen. De leerkracht werkt frontaal klassikaal: de tafels staan in rijen en leerlingen moeten hun vinger opsteken als ze een antwoord weten. Er is weinig variatie in werkvormen. De HGW-trainer bespreekt een werkvorm waarbij leerlingen actief meedoen. Het is wel even wennen, vooral voor de leerkracht! De leerlingen zijn nu namelijk niet stil, want ze overleggen. De leerkracht vindt dit aanvankelijk best lastig, voor hem is een

goede leerkracht een meester die zijn klas stil weet te houden. Toch gaat hij ermee door en het werkt. Een opvallend effect is dat het jongetje met ADHD nu enthousiast meedoet in de les. En, er zijn meer leerlingen die nu actiever meedoen en minder storend gedrag vertonen. De positieve kenmerken van leerlingen en leerkracht krijgen nu meer ruimte. Geleidelijk aan ontstaan meer positieve relaties tussen hen, meer werkplezier bij de leerkracht en zijn leerlingen en hogere leeropbrengsten. De leerkracht heeft het nu niet meer over de ADHD, maar over de best passende aanpak voor dit jongetje en de andere drukke leerlingen in zijn groep.

Constructief samenwerken

HGW is: we praten zoveel mogelijk met leerlingen en hun ouders en zo min mogelijk over ze.

'Gaan leerlingen en ouders ons nu vertellen hoe wij onderwijs moeten geven?'

Bij HGW denken leerlingen en ouders mee over het onderwijs, maar wel binnen de grenzen die school aangeeft. Want onderwijs is en blijft de verantwoordelijkheid van het team. Leerlingen weten dat de leerkracht hen vraagt naar hun mening, de doelen die ze willen nastreven en naar hun eigen oplossingen, omdat de leerkracht die niet kent. En dat de leerkracht hun tips zal toepassen mits die passen bij zijn manier van lesgeven en haalbaar zijn. Want: de leerkracht behoudt te alle tijde de regie. Het betrekken van leerlingen, zoals met een 'kindplan' (Paardekooper & Pameijer, 2011; 2012; Van Kooten, 2013), geeft hen grip op hun eigen leerontwikkeling en motiveert enorm.

HGW hecht aan *ouderbetrokkenheid*, omdat dit niet alleen de leeropbrengsten en het welbevinden van leerlingen verhoogt, maar ook het vertrouwen van ouders in de school én het werkplezier van leerkrachten. Met HGW weten leerkrachten en ouders wat ze al dan niet van elkaar kunnen verwachten. Dit voorkomt heel wat misverstanden en frustraties. Het boekje *Samen Sterk: Ouders & School!* (oftewel 'HGW voor ouders', Pameijer, 2012) bevat aanraders en afraders. Zoals de aanraders: ouders, denk mee met de leerkracht, maar realiseer je dat hij beslist wat hij met je tips doet (ga dus niet op zijn stoel zitten), sta achter de aanpak van de leerkracht richting je kind (respecteer het gezag van diens leerkracht) en geef de leerkracht zo nu en dan een welgemeend compliment. Zo streven school en ouders hetzelfde na en spreken ze dezelfde taal. Bijvoorbeeld tijdens een kennismakingsgesprek met de ouders van een leerling die extra ondersteuning nodig heeft: hoe stemmen we met een al bij aanvang van het schooljaar goed op elkaar af? Welke extra ondersteuning kun je bieden en welke niet? Zulke gesprekken kosten tijd, maar leveren ook veel op: een betere samenwerking voor de rest van het schooljaar en handige tips. Verlopen deze gesprekken goed, dan borgen ze zichzelf omdat de leerkracht er wat aan heeft.

'Kinderen worden niet meer opgevoed, dat belemmert ons onderwijs toch?'

Je kunt van mening zijn dat de opvoeding tekortschiet en het onderwijs belemmert. Met

Wat sommige leerlingen nodig hebben is vaak goed voor meer leerlingen in de groep

Met HGW weten leerkrachten en ouders
wat ze van elkaar kunnen verwachten

HGW maak je dit – vanuit een open en respectvolle houding – bespreekbaar met de betreffende ouders. Je gaat met hen in gesprek, bijvoorbeeld met de checklist *Onderwijsondersteunend gedrag* (ga naar www.acco.be/uitgeverij/nl en zoek via het zoekscherm van de catalogus naar *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*. Onder het tabje 'downloads' vind je de checklist). Want ouders kunnen het onderwijs ondersteunen, dus ook – onbedoeld – ondermijnen. Je legt ouders uit wat je van hen verwacht (en waarom) en vraagt hen of ze dat willen en kunnen. En of ze er nog ondersteuning bij nodig hebben. Dit werkt bij de meeste ouders, want ze zijn zich er gewoon niet van bewust wat het effect van opvoeding is op het schoolsucces van hun kind (zij denken 'thuis is thuis, school is school'). Sommige ouders zijn zodanig overbelast (door bijvoorbeeld werk of werkloosheid, huisvestings- of familieproblemen) dat ze 'op overleven zitten'. Zij hebben niet de mogelijkheden om daar op korte termijn iets aan te veranderen. Als leerkracht kun je wel wat doen: ouders attenderen op ondersteuning vanuit de jeugdhulp en hun kinderen goed onderwijs geven. Juist voor deze leerlingen is goed onderwijs een beschermende factor. Het verhoogt hun kans op succes in een vervolgopleiding of toekomstige loopbaan aanzienlijk.

'Wat betekent HGW voor de communicatie in een team?'

HGW gaat over 'adequaat leerkrachtgedrag', gebaseerd op onderzoek. Deze kennis is door een team te vertalen in een kader voor reflectie en effectieve feedback (zie artikel JSW januari):

Feed up: welk pedagogisch/didactisch doelgedrag streven we na, wat zien en horen we dan en wat merken wij, onze leerlingen en hun ouders ervan?

Feed back: wat doen we al handelingsgericht ('niets nieuws') en behouden we?

Feed forward: wat willen we meer handelingsgericht gaan doen ('iets nieuws') en wat hebben we hiervoor nodig?

Zo'n 'spiegel' bevordert een plezierige én professionele cultuur waarin collega's elkaar gerichte feedback geven: complimenten én tips voor adequater leerkrachtgedrag.

Systematiek en transparantie

HGW is: we zeggen wat we doen en doen wat we zeggen, formuleren ondersteunen ons hierbij.

Human Touch Photo

Sommige ouders
zijn overbelast en
kunnen dat op
korte termijn niet
veranderen

'HGW: papieren tijgers en administratieve rompslomp! Waarom moeten we alles noteren?'

Groepsoverzichten en -plannen zijn een hulpmiddel en geen doel op zich. Voorkom zo veel mogelijk onnodig dubbelwerk en hou de overzichten en plannen beknopt. Doel van een groepsoverzicht is dat je zicht krijgt op de verschillen én de overeenkomsten in je groep. Doel van een groepsplan is dat het je grip geeft op je groep bij het differentiëren in drie groepen (basis, intensief en verdiept). Dan pas heb je er – vaak na lang worstelen – steun aan.

Voorbeeld van een zinvol groepsoverzicht. Een leerkracht heeft haar groep goed in beeld: de recente toetscores zijn geordend van I tot en met V, zodat ze de opbrengsten kan vergelijken met landelijke normen (is de verdeling in mijn klas ook 5 x 20 procent?; waar zit de 60 procent 'middenmooi' in verband met mijn groepsplan?), beknopte informatie in trefwoorden over stimulerende en belemmerende factoren (alleen bij de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben wat uitgebreider) en in één zin de handreiking van iedere leerling (deze leerling leert het best

met/door/van...). Op de site van JSW is hier een voorbeeld van te vinden (onder 'Downloads').

Alleen voor de leerlingen die **extra ondersteuning nodig** hebben, zijn er enkele hulpzinnen **onderwijsbehoeften**. Dit is de basis voor haar groepsplannen. Binnenkort zijn de rapportbesprekingen en ze besluit hierbij haar groeps-overzicht te gebruiken, dan heeft ze twee vliegen in één klap: de oudergesprekken zijn voorbereid en ze kan het groepsoverzicht – indien nodig – aanvullen met informatie van ouders. Ze realiseert zich nu dat ze weinig informatie heeft over Marie, een makkelijke leerling met gemiddelde scores.

Daarom vraagt ze Marie in de pauze hoe het komt dat ze minder gespannen was bij de rekentoets (ze had geoefend met haar broer) en waarom ze gisteren wat verdrietig was (de hond

was ziek). Het navragen en invullen van de trefwoorden in het groepsoverzicht kost zo'n vijf minuten. Tijdens de rapportbespreking vertelt ze moeder hierover. Moeder is geraakt: nooit eerder kende een leerkracht haar stille dochter zo goed. Dat de leerkracht dat weet van de rekentoets, haar broer en de hond! Ze spreekt haar waardering voor de leerkracht uit. Nu realiseert de leerkracht zich een belangrijk doel van een groepsoverzicht: iedere leerling heeft het recht om gezien en gehoord te worden.

Voorbeeld van een handig groepsplan. Een leerkracht heeft haar **groepsplan** vertaald naar in een beknopte weekplanning in een 'Mickey Mouse'. Op de site van JSW is hier een voorbeeld van te vinden (onder 'Downloads'). Ze gebruikt deze als geheugensteun: gedurende de dag vinkt ze de activiteiten af en dat wat vandaag niet gelukt is, noteert ze bij een volgende dag. Dit geeft rust. En stel dat vervanging nodig is, dan weet de vervanger wat er op het programma staat. De leerkracht gaat een stap verder: ze bespreekt de doelen met de leerlingen aan het begin van de week, op het digibord (wat gaan we leren,

waarom en hoe?). Ze bespreekt ook de tips van de leerlingen zelf (wat hebben ze nodig om dat te leren?). Hier komen soms verrassend eenvoudige en handige tips uit. Zoals Jordi die Thomas aanraadt om 'die koptelefoon van vorig jaar weer te proberen'. Aan het einde van de week evalueert ze de doelen met de leerlingen. Deze werkwijze geeft zowel de leerkracht als de leerlingen grip op wat ze doen en leren.

Tot slot

'Hoe start je met HGW op school?

Als een schoolteam met HGW aan de slag wil, dan maken directie en team bewuste keuzes, passend bij andere ontwikkelingen in de school. Ze bespreken de mogelijkheden, kansen en risico's en stellen vragen als: 'waarom zouden we meer handelingsgericht willen werken?', 'wat kost het ons aan energie en tijd en wat levert het ons op?', 'wat merken wij ervan en wat zullen onze leerlingen en hun ouders ervan merken?', 'hoe voorkomen we dat HGW ...?' Naast zo'n open en constructieve dialoog in het team, is ook moed nodig om 'van discussiëren naar doen' over te gaan. Want het antwoord op de vraag 'kunnen onze leerlingen en willen onze ouders dat wel?' is simpel: uitproberen! Aan de slag dus, experimenteren, dan weet je het. Een directie en interne begeleider die model staan voor de zeven uitgangspunten, zijn ook een belangrijke succesfactor. Daarnaast is een balans nodig: enerzijds duidelijke doelen (hier willen we over drie jaar zijn met onze school) en anderzijds elkaar ondersteunen (wat hebben we nodig om HGW toe te willen en kunnen passen?). Zodra teamleden hun ervaringen (successen, moeilijkheden en oplossingen) uitwisselen, leert het team van en met elkaar. Goed voorbeeld doet volgen: dat wat gelukt is, wordt doorverteld. Dat wat nog niet lukt, weerstand oproept of tegenvalt, wordt evengoed besproken. Want we leren niet alleen van successen ('stralend leren'), maar ook van fouten ('balend leren'). Borging is vervolgens nodig om HGW levend te houden. Tips voor borging zijn te vinden bij de downloads op www.acco.be. ●

📄 Op zoek naar tips voor borging? Kijk onder downloads op www.acco.be

📄 Een groepsplan vertaald naar een beknopte weekplanning, hoe zit dat eruit? Kijk op www.jsw-online.nl

📄 Groepsoverzichten en -plannen zijn hulpmiddelen en geen doelen op zich. Een voorbeeld van een zinvol groepsoverzicht vind je op de site van JSW: www.jsw-online.nl

LITERA TUUR!

- Dijk, S. van & Pameijer, N. (2014). 'Vragen over Handelingsgericht werken. HGW? Dat doe ik allang!'. *JSW* (5), 6-9.
- Kooten, K. van (2013). Gesprekken met leerlingen. *JSW* (10), 25 - 28.
- Paardekooper, E. & Pameijer, N. (2011). Kindplan. *JSW* (4), 26-28.
- Paardekooper, E. & Pameijer, N. (2012). Individueel plan. *JSW* (8), 25 - 28.
- Pameijer, N. (2012). *Samen Sterk: Ouders en School!* Leuven: Acco.
- Pameijer, N., Beukering, T. van & Lange, S. de (2010a; 2010b). *Handelingsgericht werken: de uitgangspunten*. *JSW* (7), 6-9 en (8), 12-15.